

Pál-Antal Sándor

Bodor Péter, a székely ezermester ([1783]–1849)

Bodor Pétert joggal sorolhatjuk Székelyföld nagyjai közé. Legtalálébban az ezermester kifejezés illik rá, akinek alkotásai a korszak híres megvalósításai számát gyarapították. A legismertebb alkotásai a marosvásárhelyi piaci zenélő szökőkút, amelynek nemcsak a tervét készítette el, hanem a kivitelezési munkát is irányította és zenélő szerkezettel ellátta, valamint a Maroson keresztül ívelő fahíd terve és építése. De épített templomi orgonát és készített gazdasági gépeket, és még freskókat is festett.

Bodor Péter még életében híres emberré, legendás alakká vált. Több csodás, vagy csodával határos, romantikus köntösbe öltöztetett legenda kapott szárnyra róla, csodálattal dicsérték leleményességét és kezűgyességét. A legenda pedig a nép száján egyre bővült, színeződött, míg minden tette csodálatosan széppé nem kerekedett. Életrajzírói is inkább a róla szóló mondákkal foglalkoztak, azokat inkább kész tényekként kezelték, mintsem élete és munkássága valós történetének feltárásával foglalkoztak volna.

Bodor Péter családi viszonyairól keveset tudunk. Születését homály fedi. Ellentmondóak a szülőkre vonatkozó leírások is. Születési évét Benkő Károly, a kortárs 1778-ra teszi, B. Nagy Margit szerint 1806-ban 26 éves volt, vagyis 1780-ban születhetett. Egy 1833. évi összeírásban 50 évesként szerepel, egy 1849. január 2-áról keltezett jegyzőkönyvben 65 évesnek írják. 1849 augusztusában fogadott fia 70 évesnek vallja. A hivatalos adatok összevetése alapján elhunytakor 66 éves lehetett.

Magános emberként töltötte élete majdnem teljes egészét. Idősödő korában ugyanis magához vett egy fiatal házaspárt, Szatmári Sütő János asztalos legényt és nejét, Leopold Teréziát, akik a Rózsa utcai telek udvarának az egyik sarkában egy kis házikót építettek maguknak. És ők élelmezték tíz hónapig Bodort 1836-ban, amikor őt egy újabb pénzhamisítási ügyben, a marosvásárhelyi várban vizsgálati fogságban tartották.

Iskolázottságával kapcsolatosan is nagy a bizonytalanság. Benkő szerint tanuló éveit Lécfalván kezdte, majd a marosvásárhelyi református kollégiumban folytatta, ahol elvégezte a három alsó osztályt. Gulyás Károly szerint az erdőszentgyörgyi főrendek gondjaikba vették és kiküldték tanulni Németországba.¹ Utána a Bodor-életrajzírók már azt is tudni vélték, hogy 1806-ban a bécsi Politechikumba járt, ahol kitanulta a lakatos, az asztalos és a kertész szakmát. Tisztán e kérdésben csak Szöcs István lát. Ő cikkében ki is jelenti, hogy „A valóság sok

¹ Gulyás Károly: A marosvásárhelyi zenélő kút. *Pásztortűz*, 1929. 13. Sz.

mindenben más: nem volt „inzsinér”, a bécsi Politechnikumnak semmi nyoma – csak egyszer nevezik inzsinérnek, amikor függőleges tengelyű vízikereket csinált egy malom számára, s emiatt a valóságos mérnökök vadul támadták és fúrták, holott a malom működött – még a marosvásárhelyi kollégium beíratási könyvében sem fordul elő a neve.”² Egyébként 1806-ban Bécsben „Politechnikum” nem is létezett. A bécsi műszaki főiskola, a „Technische Hochschule Wien” 1815-ben alakult..

Annak ellenére, hogy Bodor iskolázottsága nem dokumentálható, bizonyos, hogy a falusi elemi iskola három osztályánál magasabb képzettsége volt. Elfogadhatónak tekinthetjük azt az állítást, hogy egy pár évig középiskolai képzésben is részesült. Ha rápillantunk fennmaradt írásaira, a szép kalligrafikus betűk láttán meggyőződhetünk arról, hogy a betűvetésben otthonosan jártas személlyel van dolgunk. Magasabb műszaki ismereteket is igénylő munkájához szakkönyveket is használt.

Az elméleti tanévek után következtek az inasévek. Egybehangzó az életrajzírók véleménye abban, hogy előbb asztalos inas volt Marosvásárhelyen, ahol mestere – látva kezűgyességét, mivel szabad idejében faliórát készített –, rajzolni is tanította.. E mellett a puskaműves szakmát is kitanulta és elsajátította a lakatos-műszerész, és az óras mesterséget is. Az is bizonyos, hogy kezűgyessége hamar ismertté vált, és az erdélyi nemesi, főként főúri udvarok felkapott szakembere lett.

Munkássága, nagy hiányokkal, évkihagyásokkal 1805-től követhető nyomon. 1805-ben Aranyosgerenden dolgozott, valószínűleg gróf Kemény Simon udvarában. Itteni tevékenységével kapcsolatosan említik életrajzírói, hogy már ekkor olyan kétforintos bankót hamisított, amelyet nem lehetett megkülönböztetni az eredetitől. 1806-ban Koronkán gróf Toldalgi József „musicalis” óráját javította. Az után megélhetését hajlama és hozzáértése kifejtésével a főúri családoknál díszparkok kialakításával és gondozásával, valamint műszerész képzettséget igénylő megbízások elvégzésével biztosította.

1815-ben gróf Bethlen Lajos kerlési kastélyában, illetve udvarában dolgozik, ahonnan 1815. július 4-e előtt a Kolozs megyei Berkenyesre megy gróf Bethlen Imréhez. 1816-ban a báró Nalázi Józsefnek dolgozik a Hunyad megyei *Batizon*, stb. De 1815-ben letelepedett Marosvásárhelyen, hanem egy kerekes özvegyénél, Szabó Istvánnénál bérelt szállást használni, és 1816-tól városi adófizető lesz.

² Szócs István: Bodor Péter. In *Erdélyi Pantheon. Művelődéstörténeti vázlatok*. 2. Köt. Szerk. Jánosházy György. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1999. 68-74.

1819-ben telket és házat a vásárolt a Rózsa utcában (ma Eminescu), ahol „mulatókertet” és létesített. Bankóhamisításért 1819. december 3-án letartóztatták. A vagyongazdálkodó biztosok javait 5500 rajnai forintra becsülték, amelynek jó részét tartozásai fejében elárverezték.

Mivel vizsgálatot végző ügyészség és a bíróság is ebben a Marosvásárhelyen székel, a bankóhamisítási per végleges lefolyásáig a marosvásárhelyi Bodort és társait a városi tanács fogdájában őrizték. Az 1823. február 21-én hozott ítélettel Bodort hét, Lakatos Sámuel órát pedig négy évre, heti két alkalommal vízen és kenyéren való éléssel súlyosbított, Szamosújváron letöltendő szabadságvesztésre ítélték, Pál Sámuel órát pedig felmentették.³

Méltatói közül többen Bodor halálra ítéletét és közbenjárás révén a halálos ítélettől való megmentését nemcsak legendának vélték, hanem kész tényként kezelték, amelyben Bolyai Farkas, a hú barát és több marosvásárhelyi polgár közbenjárásának döntő szerepe volt. A látszatra hihetőnek és igaznak tűnő állítással csak az a baj, hogy a halálos ítéletet nem kellett visszavonni, mert ilyen nem volt. A levelet sem Bolyai és társai írták, hanem a városi tanács, amelyben azt kérték, hogy Bodort ne vigyék el a városból, ti. Szamosújvárra, mivel itt hasznos munkát végez.

Vizsgálati fogsága idején a város számára tevékenykedett. A piactéri szökőkút és a Maros főágán átívelő fahíd építésével rangos hírnevet szerzett.

Büntetését a szamosújvári börtönben töltötte, ahonnan 1827 decemberében szabadult. Visszatért Marosvásárhelyre. Visszakapta a zárolás alól felszabadított házat és telkének azt a részét, amelyet adósságai fejében a hitelezők kezére nem jutottak. Itthon alkalmi munkából tengette életét, állandóan hadakozva hitelezőivel. Elvállalt minden kereseti lehetőséggel kecsegtető munkát. Kutakat épített több helyen, főként családi házak udvarán. Kijárt ismét vidékre. 1830-ban pedig megépítette a vámosgálfalvi református templom ma is meglévő orgonáját. Rövid időre a város „geometraja” lett, irányítva az utcák karbantartását és kikövezését, és építkezésekkel kapcsolatos munkákat is végzett.

Szorult helyzetében, magára hagyatva, jóakaró támogatók nélkül, állandó pénzhiányán enyhítendő, ismét a könnyebb pénzszerzési lehetőséget választja. Ez alkalommal ötforintosokat hamisít, és ismét lebukik. Besztercén fogják el 1835 elején. Mivel marosvásárhelyi lakos, akinek a fogva tartását és élelmezését városa köteles biztosítani, másrészt pedig az ügyét ellátó szervek is itt működnek, 1835. október 8–10. között átszállítják Marosvásárhelyre. Ekkor azonban nem a város fogdájában helyezik el, hanem a várban jelölnék ki számára egy cellát, és őrzését az ottani császári katonaságra bízzák.

³ MmNL, Marosvásárhely város lt, Acta Politica, 298/1820. Sz. 144-145.

A Királyi Tábla 1836. június 30-án Bodort másodszor is a szamosújvári börtönben letöltendő tíz év fogházra ítélte, határidejét letartóztatása napjától számítva. 1845. január 27-én szabadult. Hazatérve idejének jelentős részét orgonaépítéssel töltötte, ezért az élete utolsó éveiből származó iratokban foglalkozásként az „orgona művész” kifejezést olvashatjuk.

1846–1848 között három orgonát épített, mégpedig Mezőbodonban, Kibéden és Szabédon. A ma is használatban lévő kibédi református templomi orgonát 1846-47-ben építette. Munkájáért Bodor 2400 rajnai forintot kapott, amelyhez külön jutalékként még 50 forintot kapott.⁴

A szabédi unitárius templom orgonájáról Orbán Balázs értesít, megörökítve annak 1848-ban betöltött történelmi szerepét. Abban, hogy a mezőségi székelyek a román táborral szemben sikeresen megvédehették magukat, Orbán szerint „[...] nagy tényező volt a szabédi orgona, mert Bodor Péter a híres gépész éppen azon időben a szabédi orgonát csinálta, s midőn annak nagy sípjait öntené, a sámsondi oláh táborban valamely kém azt a hírt vitte, hogy Bodor 12 agyút öntött a szabédiak számára.”⁵ A Bodor utolsó, vagy legalábbis egyik utolsó megvalósításának tekinthető szabédi orgona egynegyed évszázadig szolgálta az ottani unitárius híveket istentiszteletek alkalmával. 1873 áprilisában (húsvét táján) a falut pusztító tűzvész idején, amely a paplakot és a templomot sem kímélte, az orgona is a lángok martaléka lett.

Élete utolsó két évét a forradalom és a szabadságharc, a kegyetlen erdélyi polgárháború körülményei között élte, amelynek szelleme őt is fellelkesítette és tette serkentette. 1849. január 1-jén Marosvásárhelyen van és tagja annak a bizottságnak, amely a várost megszálló császári csapatok kíséretében jött és a vártemplomban tanyát vert román lándzsások által okozott károkat felmérte. 1849. január 27-én a szabadságharcos magyar hadseregtől a város, védelme biztosítására, hat agyút kap, azzal az utasítással, hogy azokat saját költségén felszereltesse és működőképessé tegye. Ennek a munkának az irányítását vállalta magára Bodor, nem pedig a város védelmét.

Bodor utolsó ténykedése a gyutacskészítés volt, amit 1849 februárjától július végéig folytatott. A várban ugyanis a magyar katonaság számára gyutacskészítő műhelyet létesítettek. Itt dolgozott Bodor mesterként mindaddig, amíg a műhely a cári csapatok közeledtének hírére Kolozsvárra nem költözött. A műhely munkásaival együtt ment ő is Kolozsvárra, ahol augusztus 6-án „epemirigyben meghala”. A másnap közölt nekrológiájában Brúz Lajos újságíró e szavakkal búcsúztatta: „Genialis főnek temetésén valék... Ha nem jön Bem, a dicsőségtől koszorúzott bajnok: féltő, hogy Bodor ily korban utcán hal meg. Kár, hogy a néhai Jeles

⁴ Kibédi Ref. Egyházközség lt. Dokumentumok 58b. sz.

⁵ Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása*. IV. Marosszék, Pest, 1870, 197.

születésével megelőzte a művészet és mesterségek évtizedét. Lángeszének áldozatja volt ő is mint azon időben sok más, kinek koporsója felett megborzadhat a szemlélő teremtő lelke, ha nincs erős hite – a szabadsághoz. Nyugodjanak hamvai. Álmaiban most boldog lehet.”⁶

Áttekintve a fennebb vázoltakat, kirajzolódik a székely ezermester hányatott, nem egyszer drámai fordulatokkal tarkított életútja. Szegény sorsú család sarja, és a nincstelenség meghatározónak bizonyult életpályájának alakulásában. Iskolázottsága hiányos, csak alsóbb osztályokat végzett. A feltételezések ellenére egyetemi oktatásban nem részsült, sem külföldi szakképzésben. A rendkívüli szellemi képességgel megáldott asztalos, ács, lakatos, műszerész, rajzoló és egyéb foglalatosságokat könnyen elsajátító ifjú hamar ismert szakember lett. Tudását, szakképességét a főúri udvarokban érvényesítette és fejlesztette, amelyhez hozzájárult az a tény is, hogy a munkaadók könyvtáraiban szakkönyvekhez is hozzáférhetett, és a külföldi egyetemekre járó főúri ifjak segítségével szakkönyveket is beszerezhetett.

Az akkori életvitelhez szükséges szakmák legtöbbjét átlagosnál magasabb szinten művelte. De tehetségét a főúri udvarokon végzett munkák során csak részben érvényesíthette. Új, mások által meg nem valósított tárgyak készítésére vágyott. Ehhez azonban nem volt anyagi alapja. Nem rendelkezett technikailag felszerelt műhellyel, és finom műszerekkel. Véleményünk szerint a pénzhamisításra is a munkájához szükséges anyagi alap megteremtésének a vágya ösztönözte. Több találmányon is dolgozott, még a marosvásárhelyi városi fogdában töltött idő alatt is két találmány – egy zenélődoboz és egy önműködő szekér (gőzzel működő szekér?) – kivitelezésén munkálkodott a legszívesebben.

Az anyagi feltételek hiánya és társadalmi kiszolgáltatottsága meggátolta őt abban, hogy ma nemzetközileg elismert feltalálóként tartsák számon. Mindezek ellenére rászolgált a „székely ezermester” jelzőre és megérdemli, hogy híres elődeink között számon tarthatjuk.

In Pál-Antal Sándor: *Mesterségem címere: Bodor Péter egy zseniális székely elme*. Mentor Könyvek, Marosvásárhely, 2015. (Összegzés)

⁶ *Szabadság*, Kolozsvár, 1849. augusztus 10. (9. sz., 35.)